

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Зданевич Лариси Володимирівни
на дисертаційну роботу **Коновальчук Інни Миколаївни**
«Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками», поданої до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження

Дисертаційне дослідження Коновальчук Інни Миколаївни присвячене важливій та актуальній як у теоретичному, так і у практичному відношенні проблемі. Молодший шкільний вік у формуванні особистості дитини займає особливе значення. Саме в цей період відбуваються зміни в соціальному розвитку школяра, характері, змісті його провідної діяльності, спілкуванні тощо. Сім'я як первинний інститут соціалізації дитини відіграє важливу роль у цей період, також на розвиток і виховання молодшого школяра впливає рівень культури батьківсько-дитячих взаємин. Одним із найпоширеніших видів сімейних конфліктів є конфлікти між батьками і дітьми. Навіть у благополучних сім'ях у більш ніж третині випадків відзначаються конфліктні взаємини дітей з обома батьками. В основі конфліктів між батьками і дітьми, як правило, є психолого-педагогічні чинники, які впливають на взаємодію батьків і дітей. В більшості випадків батьки звертаються за допомогою і порадами до вчителя. Ключовим компонентом формули Нової української школи є педагогіка партнерства. Це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Тому професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів має передбачати формування в них готовності до налагодження конструктивної взаємодії дітей з батьками в ситуації конфлікту.

Незважаючи на широке висвітлення досліджуваної проблеми у працях вітчизняних і зарубіжних учених, поза увагою науковців залишилися питання формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками, на що і спрямована робота Коновальчук Інни Миколаївни.

Актуальним за таких обставин постає і подолання суперечності між об'єктивним існуванням конфліктів молодших школярів з батьками, що негативно впливають на особистісний розвиток і навчання дітей, та ігноруванням цього явища як учителями, так і батьками; гострою потребою налагодження конструктивних відносин батьків з дітьми та недостатньою професійною готовністю педагогів надати сім'ї кваліфіковану педагогічну допомогу; необхідністю системної підготовки майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками та невизначеністю завдань, змісту, технологій та педагогічних умов цього процесу.

Викладені аргументи переконують в актуальності, своєчасності та доцільності для наукового пошуку дисертаційного дослідження Коновальчук Інни Миколаївни «Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками».

Результати дослідження упроваджено в освітній процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/366 від 22.04.2019 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 11 від 11.01.2019 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 117 від 06.02.2019 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка № 01-13/90 від 30.01.2019 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 09 від 22.04.2019 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1571-Н від 26.04.2019 р.).

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, необхідно вказати на наукову новизну і теоретичне значення одержаних результатів дослідження.

У процесі дослідження Коновальчук Інни Миколаївни вперше здійснено цілісний науковий аналіз теорії та практики формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками; визначено й охарактеризовано сфери та причини конфліктів дітей молодшого шкільного віку з батьками; обґрунтовано педагогічні умови (усвідомлення студентами можливих негативних наслідків дитячо-батьківських конфліктів та формування в них позитивної внутрішньої мотивації до оволодіння необхідними для їх вирішення знаннями й уміннями; практичне засвоєння майбутніми вчителями технологій конструктивної міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками та розвиток професійно значущих особистісних якостей і здібностей; використання активних та інтерактивних форм і методів навчальної діяльності студентів); розроблено авторську модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками (концептуально-цільовий, змістовий, технологічний, результативний блоки); охарактеризовано зміст, структуру (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивно-регулятивний компоненти), визначено критерії, показники та рівні досліджуваної готовності;

авторкою удосконалено змістове наповнення та методичний супровід процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками; уточнено та конкретизовано сутність понять: «готовність», «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «готовність до міжособистісної взаємодії», «ситуація конфлікту», «ситуація конфлікту дітей з батьками», «готовність майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками»;

подальшого розвитку набули зміст, форми, методи підготовки майбутніх учителів початкових класів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Визначена Коновальчук І. М. мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками – узгоджується із назвою дисертації, у її формулюванні містяться очікувані результати. Сформульовані завдання дослідження конкретизують шляхи і методи її досягнення, визначають бачення автором перспективи їхньої практичної реалізації.

Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат дослідження визначено коректно, відповідно до окреслених завдань і вимог до такого виду та рівня робіт.

Обраний авторкою комплекс методів дослідження дозволяє в повній мірі забезпечити достовірність та надійність наукових результатів роботи. Наукові факти та ідеї достатньо обґрунтовані застосуванням *теоретичних*: аналіз і синтез, індукція і дедукція, контент-аналіз, порівняння, моделювання, абстрагування, класифікація, конкретизація – для вивчення наукових джерел, систематизації понятійного апарату, обґрунтування основних теоретичних положень і побудови моделі досліджуваного процесу; *емпіричних*: спостереження, анкетування, тестування, самооцінка, експертна оцінка, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – для перевірки ефективності моделі й технології формування означеної готовності; *математичної статистики*: для кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, перевірки вірогідності отриманих результатів.

Зміст роботи та аналіз отриманих результатів дають змогу констатувати про досягнення автором поставленої мети і вирішення завдань дослідження.

Практичне значення одержаних результатів

Результати дисертаційної роботи Коновальчук І. М. мають практичну значущість, яка полягає у поетапному впровадженні технології формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії з дітьми й батьками в ситуації конфлікту в освітній процес закладів вищої освіти, що забезпечується, зокрема, реалізацією спецкурсу «Технології конструктивної взаємодії вчителя початкових класів з дітьми та батьками в ситуації конфлікту» та його навчально-методичним забезпеченням; у розробленні діагностичного інструментарію для виявлення конфліктів дітей молодшого шкільного віку з батьками та методичних рекомендацій щодо їх попередження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура роботи є логічною. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку

використаних джерел (309 позицій, з них 11 – іноземними мовами) та 14 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 264 сторінки (основного тексту – 198 сторінок). Робота містить 26 таблиць та 9 рисунків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, яка корелює з темою та конкретизується у завданнях, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації автора; подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретичні засади формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками»** на основі теоретико-методологічного аналізу проблеми у філософії, психології, педагогіці Коновальчук І. М. ґрунтовно розкрито сутність основних понять дослідження, таких як, «готовність», «взаємодія», «готовність до взаємодії», «міжособистісна взаємодія», «готовність до міжособистісної взаємодії», «ситуація конфлікту», «готовність майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками». У межах дослідження поняття «готовність майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками» тлумачиться як сформованість особистісних та професійних якостей, цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, що дозволяє вчителям кваліфіковано діагностувати, аналізувати такі ситуації, проектувати та реалізовувати спільну діяльність у напрямі їх конструктивного вирішення.

За результатами діагностики вчителів, дітей та батьків дослідницею проаналізовано особливості та сфери конфліктної взаємодії дітей з батьками.

Авторкою належним чином обґрунтовано можливості використання евристичних ресурсів та інструментарію методологічних підходів у вирішенні завдань дослідження.

У **другому розділі «Моделювання процесу формування готовності майбутніх учителів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками»** – Коновальчук І. М. чітко виділено й охарактеризовано такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний* (є результатом інтеграції особистісних та професійних потреб, мотивів, інтересів, установок, цінностей, які в комплексі визначають спрямованість підготовки майбутніх учителів); *когнітивний* (відображає зміст теоретичної готовності, що включає систему знань про сутність та способи здійснення міжособистісної взаємодії); *діяльнісно-практичний* (поєднує загально-педагогічні та спеціальні уміння, необхідні для організації вчителем міжособистісної взаємодії дітей з батьками); *рефлексивно-регулятивний* (визначає здатність до емоційної стійкості й толерантності, уміння узгоджувати індивідуальний стиль поведінки в конфлікті з професійними вимогами, адекватну самооцінку професійних умінь, особистісних якостей та результатів педагогічної діяльності).

Авторкою чітко обґрунтовано критерії з відповідними показниками оцінювання досліджуваної готовності, зокрема: мотиваційно-аксіологічний

(усвідомленість, стійкість, спрямованість потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій); пізнавально-теоретичний (системність, науковість, повнота, усвідомленість знань); комунікативно-діяльнісний (уміння організовувати міжособистісну взаємодію дітей з батьками, співпрацювати з ними, використовуючи технології педагогіки партнерства); рефлексивно-оцінювальний (здатність до саморефлексії, самоконтролю, саморегуляції, самооцінки результатів взаємодії).

Дослідницею виявлено та схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками, а саме: низький, середній, достатній, високий.

Коновальчук Інною Миколаївною науково грамотно визначено та обґрунтовано педагогічні умови та розроблено модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка моделі формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками»** – Коновальчук І. М. представлено поетапну програму та зміст експериментальної роботи.

Відповідно до програми експерименту дослідницею було утворено дві групи: експериментальну ЕГ (148 осіб) та контрольну КГ (156 осіб).

Також авторкою презентовано технологію формування готовності майбутніх учителів початкової школи до вирішення конфліктів дітей з батьками; подано результати апробації ефективності розроблених моделі та технології.

Сильною стороною педагогічного експерименту є залучення до роботи великої кількості респондентів (741). Загалом на різних етапах експерименту брали участь 466 студентів, 20 викладачів закладів вищої освіти, 56 учителів початкових класів, 110 учнів молодших класів та 89 батьків.

Вражає своєю різноманітністю методичний інструментарій формувального експерименту. На особливе схвалення заслуговує підхід авторки до відповідного змістового наповнення кожного із його етапів (організаційно-цільовий, практично-діяльнісний та оцінно-рефлексивний). Дисертантка Коновальчук Інна Миколаївна віддає перевагу саме активним та інтерактивним формам і методам таким, таким як моделювання педагогічних ситуацій, вирішення професійно-орієнтованих педагогічних задач, діловим та рольовим іграм, тренінгам, конференціям ідей, синектиці, мозковому штурму, методу «кейс-стаді», інтерактивному театру та ін. Все це сприяло підвищенню активності навчальної діяльності студентів, розвитку їх професійно значущих якостей та здібностей. Для систематизації теоретичної та практичної підготовки студентів дослідницею розроблено та впроваджено спецкурс «Технології конструктивної взаємодії вчителя початкових класів з дітьми та батьками в ситуації конфлікту» (6 годин лекцій, 14 – практичних занять, 10 – самостійна робота). Тут простежуються новаторські розробки

дослідниці, які вирізняються оригінальністю, дієвістю і водночас високою результативністю.

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному зображенні (таблиці та рисунки), які суттєво розширюють й унаочнюють змістове поле дисертаційної роботи.

Вірогідність результатів педагогічного експерименту визначено за допомогою F -критерію кутового перетворення Фішера, що підтверджує ефективність впровадження авторської моделі та технології формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками. Зауважимо, що всі кількісні результати дослідження статистично обчислені, їх достовірність не викликає сумніву.

Кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив стійку тенденцію до зростання рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками, що підтверджує ефективність запропонованих авторської моделі й технології її формування.

Загальні **висновки** логічно впливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками. Дисертанткою правильно подано список використаних джерел, який оформлений згідно вимог.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення, висновки дисертації та методичні матеріали, розроблені Коновальчук І. М. рекомендації можуть бути використані в закладах вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, педагогами-практиками в роботі з дітьми та батьками, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Основні результати дослідження представлено у 23 публікаціях. З них – 5 статей у провідних наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному фаховому науковому виданні, 1 підрозділ – у колективній монографії, 16 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій і наукових праць.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертація і автореферат відповідають чинним правилам і вимогам. Основні положення автореферату й дисертації – ідентичні.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, відзначаючи теоретичну новизну та практичне значення запропонованої до захисту дисертації, звернемо увагу на окремі недоліки, висловимо зауваження та побажання:

1. Позитивно оцінюючи напрацювання авторки щодо теоретичних засад дослідження вважаємо, що робота значно виграла, якби дисертантка не

лише обмежилася окремими положеннями, а розкрила перспективний зарубіжний досвід формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками та визначила, що саме з цього досвіду використано під час педагогічного експерименту. Це підкреслило б значущість дисертаційного дослідження у контексті євроінтеграційних процесів.

2. На нашу думку, у підрозділі 2.2. доцільно було описати не лише кожен педагогічну умову формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками окремо (механізм створення та ін.), але й чітко виокремити їх комплексність та взаємовпливовість, підсилення ефекту кожної за рахунок взаємодії з іншими, що дало би переконливості результатам експериментальної роботи. Також потребує більш детального обґрунтування та уточнення визначена здобувачкою перша педагогічна умова щодо усвідомлення студентами можливих негативних наслідків дитячо-батьківських конфліктів. Який механізм реалізації цієї умови в педагогічній практиці.

3 У дослідженні дисертанткою на рис. 2.3. подано модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками, де чітко виділено три блоки (концептуально-цільовий, змістовий, технологічний, результативний); етапи (організаційно-цільовий, практично-діяльнісний, оцінно-рефлексивний); педагогічні умови, формами і методами реалізації яких виступили як традиційні, так активні та інтерактивні. На нашу думку, дослідницею не використані можливості SWOT-аналізу, інформаційно-комунікаційних технологій та блогів як одних із ефективних форм організації навчання в процесі підготовки майбутніх вчителів.

4. Оскільки експеримент проводився з достатньо великою групою учасників (експериментальною роботою було охоплено 741 особа: з них було залучено 466 студентів і 20 викладачів закладів вищої освіти м. Житомира й ще з чотирьох міст України – Києва, Львова, Хмельницького, Харкова, 56 учителів початкових класів, 110 учнів молодших класів та 89 батьків м. Житомира та Житомирської обл.), здійснити самостійно усю експериментальну діяльність дисертантка, очевидно, не мала можливості, отже до роботи залучалися «експериментатори» – викладачі та вчителі цих закладів. Вважаємо, що для забезпечення «чистоти експерименту» доцільно було розкрити методiku їх підготовки для участі в експерименті.

5. При здійсненні аналізу навчальних планів і програм підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти авторка не в повній мірі розкриває зміст різних видів практики зі спеціальності «Початкова освіта» щодо формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками. Варто було б проаналізувати їх зміст та показати, яким чином відбувається підготовка студентів до цього виду діяльності у процесі педагогічної практики. Це дало б змогу авторці більш чітко обґрунтувати теоретико-практичні підходи до

розробки відповідного навчально-методичного забезпечення різних видів практики.

6. Зважаючи на зміни, які відбуваються у вищій школі, питанню самостійної роботи студентів надається особливого значення. Вважаємо, що робота значно виграла б, якби авторкою дисертації питання організації самостійної роботи майбутніх учителів початкової школи у формуванні готовності до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками було подано ширше.

Висловлені зауваження та побажання лише засвідчують величезні перспективи та відкритість досліджуваної проблеми, мають рекомендаційний характер й не впливають на загальну високу оцінку дисертації Коновальчук Інни Миколаївни, яка здійснена на належному науковому рівні та носить характер закінченого самостійного наукового дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Коновальчук Інни Миколаївни «Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до міжособистісної взаємодії у ситуації конфлікту дітей з батьками» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (п.п. 9, 11, 12, 13, 14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р; наказом МОН за № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»), а її автор **Коновальчук Інна Миколаївна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,
психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Л. В. Зданевич

Підпис Зданевич Л. В. засвідчую

Начальник відділу кадрів ХГПА

В. М. Барановська

